

*Т. В. Бауліна,
д. е. н., професор,
Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Ю. Бугая*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАКТИЧНОГО ЗМІСТУ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ СУСПІЛЬСТВА

У статті обґрунтований організаційно-практичний зміст державної економічної політики. Узагальнені та систематизовані структура і обсяги фінансування інтенсифікації і нарощення інтелектуального капіталу суспільства як головного інструменту ефективної державної економічної політики.

There is reasonable organizationally-practical composition of the public economic policy in the article. The structure and volumes of financing of intensification and increase of intellectual capital of society are generalized and systematized, as a main instrument of effective public economic policy.

ВСТУП

Однією з глобальних проблем сучасного суспільного розвитку в світі є підвищення ефективності використання інтелектуального потенціалу. Головна особливість сучасного етапу розвитку в умовах трансформаційних змін і кризових явищ — це фактор підвищення ролі інтелектуальних ресурсів, який забезпечить своєчасний та ефективний перехід української економіки на новий інформаційно-інтелектуальний рівень, який набуває все більшого значення і впливає на всі галузі. Динамічний економічний розвиток, забезпечений активізацією інтелектуального капіталу суспільства, характеризується найважливішим чинником конкурентоспроможності країни. В свою чергу, забезпечення національної безпеки є важливою умовою рівноправної інтеграції в світову економіку. Для стабілізації економіки і підвищення ефективності використання інтелектуального потенціалу велике значення мають зміни в державній політиці країни, яка повинна орієнтуватись на науково-технологічний розвиток на основі інтелектуального потенціалу суспільства як рушійну силу в цьому процесі.

Констатуємо: сьогодні в Україні відбувається інтеграція ряду наукомістких виробництв у глобальний технологічний простір, проте ці процеси мають стихійний і поодинокий характер. Відповідно до проведених розрахунків та результатів діагностики вагомості факторів прямого впливу на рівень конкурентоспроможності України, саме інституціональне забезпечення визнано найбільш вагомим фактором впливу на процеси формування й використання інтелектуального капіталу суспільства. Таким чином, визначені необхідні управлінські рішення у наступних сферах економічної діяльності:

- інтелектуалізація чинників загальноекономічного прискорення;
- диверсифікація фінансових потоків на інтенсифікацію процесу генерування, трансформації, нагромадження і використання потенціалів системно-універсального функціонування (інтелектуального, наукового управлінського й інноваційного);
- локалізація зусиль на розвитку наукоємних і найбільш наукоємних та енергофактивних галузей національного господарства;
- реструктуризація промисловості;

**Таблиця 1. Обсяги фінансування науково-дослідних та науково-технічних робіт
(у цінах 2009 р.), тис. грн.**

Види економічної діяльності	Ретроспективний період, роки							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
<i>Всього по економіці</i>	7013124	8977633	8805523	9158010	8362382	8332209	8077040	8233229
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	318972	375804	406369	451052	413275	466969	341330	368791
Промисловість	3121793	4778237	4048794	4219099	3811746	3396916	3992780	3951345
– добувна	176356	277230	232744	325792	180688	200795	237581	21580
– переробна	2752840	4216603	3622680	3716335	3409239	2969355	3536832	3498694
– машинобудування	2256812	3596610	2956376	2975920	2747902	2374298	2956497	2897135
– виробництво машин та устаткування	748312	955888	798559	883756	726669	617651	878170	839728
– виробництво електричного, електронного й оптичного устаткування	1009149	1707219	1230234	1137989	1001954	977626	1346337	1273919
– виробництво транспортних засобів та устаткування	499351	933503	927583	954175	1019279	779021	731990	783488
– виробництво та розподілення електроенергії, газу і води	192598	284403	193370	176972	221819	226766	218367	217348
Будівництво	125356	138832	172649	221958	310033	307045	107549	152590
Діяльність транспорту та зв'язку	124848	155304	176030	97728	90233	63822	159326	141612
Фінансова діяльність, операції з нерухомістю, оренда, інжиніринг і надання послуг підприємцям	2684138	2748140	3208738	3360450	2856476	2864770	2855222	2897464
Освіта; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	277725	266043	273714	319773	369569	339860	260116	280543
Інші види економічної діяльності	360292	515274	519230	487951	511048	892825	540719	440884

Примітка. * узагальнено та систематизовано за даними [6].

– нарощення обсягів випуску конкурентоздатної продукції українськими товаровиробниками.

ПОСТАНОВКА ЦІЛЕЙ

Мета статті — визначення головних особливостей організаційно-практичного змісту державної економічної політики щодо формування інтелектуального капіталу суспільства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

З огляду на поставлену мету та актуальність теми, нагальним завданням цього дослідження стає вирішення наступних проблем:

– визначення критеріїв, обґрунтування системи показників оцінювання і прогнозування потенціалів системно-універсального функціонування;

– дослідження вагомості впливу параметрів обміну-розподілу фінансових ресурсів на формування інтелектуального, наукового й інноваційного потенціалів української економіки;

– визначення ймовірної межі змін параметрів стійкості економічної системи для вибору засобів коригування державної політики в економічній сфері.

Об'єктивним є визнати, що невід'ємною складовою забезпечення достатнього рівня економічної безпеки країни та ефективності реалізації державної економічної політики щодо формування інтелектуального капіталу є досягнення економічною системою параметрів стійкості при збалансованому функціонуванні. Спочатку визначимо, що державна економічна політика — це стратегія цілеспрямованого впливу на економічні процеси на макро- і макрорівні, створення та вдосконалення умов економічного розвитку відповідно до певного суспільного устрою. Таким чином, реалізація цієї стратегії повною мірою залежить від результатів досягнення економічною системою параметрів стійкості. В свою чергу, визначення поняття "стійкість" поєднане із тлумаченням категорій "стабільність", "збалансованість" та "якість функціонування" [1], а також отожднюється з такими характеристиками, як "життєспроможність", "здатність до розвитку" [2], та трактується властивість, що проявляється в екстремальних умовах та за умов ресурсних обмежень [3].

Таким чином, для вирішення зазначених проблем достатнім є формування певної математично-інформаційної бази щодо стійкості функціонування складної економічної системи, яку можна охарактеризувати як безперервну за окремим параметром. Це, в свою чергу, дозволить забезпечити ефективність реалізації зазначеної стратегії [4].

Звернемося до основоположника сучасних якісних досліджень властивостей динамічних систем О. М. Ляпунова, який у своїй роботі [5] дав формулювання стійкості. Звичними в експериментальній економіці є засоби дослідження багатокомпонентних систем, що використовують стійкість за параметрами О. М. Ляпунова. Моделі якісної поведінки економічної системи у вигляді системи диференціальних рівнянь представляють більшість соціально-економічних процесів.

Для дослідження стійкості функціонування економічної системи слід деталізувати й обчислити щільність зв'язку між основними факторами впливу на неї, які доцільно проранжувати. Зазначені положення й зумовили необхідність розробки алгоритму й опрацювання статистичної бази даних та обчислення макропоказників (табл. 1—3) та обсягів:

– фінансових витрат на науково-дослідні та науково-технічні роботи;

– інвестування в основний капітал національної економіки;

– перерозподілу фінансових потоків для забезпечення алокаційної ефективності.

Зазначене стане основою для визначення організаційно-практичного змісту державної економічної політики як стратегії на базі розширення та поглиблення процесів інформатизації й інтелектуалізації розширеного виробництва в країні, таким чином формуючи інтелектуальний капітал суспільства.

Компаративний аналіз, результати якого узагальнено у табл. 3, дозволяє отримати наступний висновок: у порівнянні з 2007 р. фінансування інноваційних змін і когнітивно-інформаційних аспектів руху економічної системи (розроблення засобів сформування інтелектуального потенціалу, механізмів вибору оптимізаційних проектів, застосування прогресивних технологій управління у всіх галузях тощо) мало негативну динаміку — тобто зменшилося по відношенню до обсягів інвестицій в основний капітал української економіки. Це, відповідним чином, зумовило деградацію наукового потенціалу в агропромисловому комплексі, промисловості, фінансовій та науковій сфері тощо.

Зауважимо, що у промисловості скорочення відповідних показників (більш ніж у 2 рази) вплинуло на темпи економічної динаміки у переробній промисловості. Деталізація сучасних структурних пропорцій (табл. 4) і феномена поступового ресурсного обмеження провадження процесів забезпечення стійкості функціонування національної інноваційної системи й інноваційно-інформаційних змін у

Таблиця 2. Обсяг інвестицій в основний капітал національного господарства (у цінах 2009 року), млн грн.

Види економічної діяльності	Ретроспективний період, роки									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Усього	81067	90091	99833	127303	156807	165215	202814	255399	233081	163054
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	3171	4472	5183	5343	7002	8902	11835	12898	16880	9382
Промисловість	36223	37756	40580	49228	58385	62168	72548	87182	76618	57658
– добувна	11885	11711	10255	11288	13141	14387	13916	16452	16767	10367
– переробна	18049	19593	22645	29096	34510	39751	48760	60735	48976	15123
– машинобудування	2590	2600	2750	4108	4697	3995	5915	7236		2802
– виробництво та розподілення електроенергії, газу і води	6291	6453	7680	8844	10734	8030	9871	9994	10875	6584
Будівництво	3577	3067	4895	6244	9682	8747	10201	12340	12469	5325
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; діяльність готелів і ресторанів	3651	4851	6619	9865	13246	16189	21273	27631	27916	14091
Діяльність транспорту та зв'язку	15946	20611	18808	25530	31097	29969	32917	42966	32558	24555
Фінансова діяльність; операції з нерухомістю, оренда, інжиніринг і надання послуг підприємцям	14440	14037	17293	21694	25853	30698	42767	59051	53476	3359
Освіта; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2108	2437	3110	4255	5022	3846	4856	5649	5852	2484
Інші види економічної діяльності	1949	2860	3346	5143	6520	4696	6417	7681	7311	3329

Примітка. * узагальнено та систематизовано за даними [7; 8].

наукоємних галузях реального сектору дозволяє констатувати наступне:

1) на даний час розірвано ланки циклу "наука — виробництво";

2) не враховуються особливості взаємодії складових цього циклу та ролі фундаментальних і галузевих наук в інтелектуалізації економічних відносин, що зумовить радикальне погіршення макроекономічної, соціальної та політичної ситуації в державі;

3) зростає ймовірність деструктивних суспільних трансформацій, руйнація механізмів інформаційного ринку.

З огляду на дані, приведені у табл. 4, щодо інтенсифікації та нарощення інтелектуального капіталу в наукоємних галузях виділяється понад 71% фінансових витрат. Але перерахунок макропоказників у порівняльних цінах 2008 р. засвідчив, що обсяг фінансування розвитку наукоємних галузей зменшується щорічно в межах 400 — 500 млн грн.

При цьому відмітимо, що обсяги витрат на прогресивні проекти в енерго- і ресурсовитратних галузях зменшуються (до 150—200 млн грн.) та коригується пріоритетність їх виконання.

Кваліметрична оцінка обсягів та структури інвестицій в основний капітал національного господарства за 1996—2008 рр., яка наведена у табл. 5, також дає підстави стверджувати про негативну динаміку.

Таким чином, доведено, що відсоток інвестиційних витрат у нарощення обсягів випуску високотехнологічної продукції та продукції наукоємних галу-

зей (порівняно з 1996 р.) збільшився, хоча темпи зростання основних виробничих засобів продовжують зростати (це означає, що інвестиційне забезпечення інноваційно-інтелектуальних процесів є явно недостатнім).

При цьому у відродження виробничого потенціалу енергоємних та ресурсовитратних галузей і надалі продовжують інвестувати значно більші кошти, коли наукоємність промислової продукції продовжує знижуватися. В свою чергу, обсяги випуску промислової продукції зростають, але частка наукоємної є значно нижчою від енергоємної.

У цілому, зробимо загальний висновок, що подані дані й аналіз інформаційних ресурсів свідчать, що Україна послабила свої конкурентні позиції у світовій економічній сфері в зв'язку з неефективною державною економічною політикою.

ВИСНОВКИ

Відтак, зазначимо, що фінансування досліджень та наукових розробок є співвідносним валовому внутрішньому продукту, що є індикатором довгостроковості та означеності природи державної економічної політики в інноваційно-інтелектуальній сфері. В тих економічних системах, де він є вищим, вищою є орієнтованість на перспективний розвиток.

Вагомим напрямом розгортання ефективною економічної політики держави продовжує бути інформаційне забезпечення відпрацьованих і зат-

Таблиця 3. Показники фінансування науково-дослідних і науково-технічних робіт у загальному обсязі інвестицій в основний капітал, %

Види економічної діяльності	Ретроспективний період, роки									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009		
Всього по економіці	7,02	7,05	5,62	5,54	4,12	3,26	5,41	6,56		
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	6,15	7,03	5,80	5,07	3,49	3,62	4,91	5,17		
Промисловість	7,69	9,71	6,93	6,79	5,25	3,90	5,03	6,04		
– добувна	1,72	2,46	1,77	2,26	1,30	1,22	2,18	2,01		
– переробна	12,16	14,49	10,50	9,35	6,99	4,89	8,02	7,18		
– машинобудування	82,07	87,56	62,94	74,50	46,46	32,81	58,96	79,00		
– виробництво та розподілення електроенергії, газу і води	2,51	3,22	1,80	2,20	2,25	2,27	2,64	2,53		
Будівництво	2,56	2,22	1,78	2,54	3,04	2,49	2,23	2,32		
Діяльність транспорту та зв'язку	0,66	0,61	0,57	0,33	0,27	0,15	0,7	0,59		
Фінансова діяльність; операції з нерухомістю, оренда, інжиніринг і надання послуг підприємцям	15,52	12,67	12,41	10,95	6,68	4,85	15,71	13,48		
Освіта; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	8,93	6,25	5,45	8,32	7,61	6,02	7,64	7,41		
Інші види економічної діяльності	10,77	10,02	7,96	10,39	7,96	11,62	9,75	9,77		

Примітка. * пораховано та формалізовано за даними [6—8].

верджених управлінських рішень щодо формування і розвитку інтелектуального капіталу суспільства.

Таким чином, модернізований організаційно-практичний зміст державної економічної політики щодо формування інтелектуального капіталу визначається кількома наступними групами напрямів її втілення у внутрішні та міждержавні реалії.

1. Перша група. До неї відносимо процеси керівництва економічною сферою держави, усунення адміністративного втручання у розвиток інтелектуального, техніко-економічного, природно-географічного, демографічного, соціально-політичного, науково-технічного, духовного та інших потенціалів суспільства, що дозволить сформувати вагомий основний капітал країни.

2. Друга група. До неї відносимо процеси усунення суперечностей, оптимізації та регулювання соціально-економічних та політичних відносин з іншими державами, наддержавними об'єднаннями. Практичними заходами такого процесу має бути розгалужена система переговорів і зустрічей стосовно усунення економічних протиріч і ринкових суперечностей; урегулювання проблем; продукування стратегій, спільних планів і проектів щодо формування і розвитку інтелектуального капіталу в цілому в різних країнах.

3. Третя група. До неї належать процеси практичного керівництва законодавчими ініціативами у контексті визначеності та сталості пріоритетів. У такому випадку направленість державної економічної політики буде покликана здійснювати наступні функції: узгодження цієї стратегії з опозиційними силами; опосередкованого використання третіх сторін, причетних до конфлікту; запобігання деформаціям складових інтелектуального капіталу, сприяння формуванню, накопиченню та управлінню ним.

Підсумовуючи і певною мірою, розвиваючи вищевказані узагальнені викладки в контексті базових положень економічної теорії та сучасної практики господарювання, додамо, що державну економічну політику можливо представити як впорядковану ефективну взаємодію її складових елементів (груп), що забезпечить цілеспрямований вплив на економічні процеси, формуючи інтелектуальний капітал суспільства, який як найефективніший інструмент цієї політики забезпечить конкурентоспроможність країни на світовому ринку поряд з високорозвинутими країнами.

Література:

1. Бауліна Т.В. Розроблення моделей стійкості інтелектуального потенціалу до ризиків кризових наслідків / Т.В. Бауліна // Управління, підприємство та право. — 2009. — № 12(39). — С. 227—231.

2. Лепа Р. М. Теоретичне забезпечення сталого розвитку підприємств / Лепа Р.М., Філіпшин І.В.,

Таблиця 4. Основна структура, обсяги та фінансування науково-дослідних розробок і науково-технічних робіт за групами галузей*

Ретроспективний період, роки	Види економічної діяльності за групами ефективності			
	Наукоємні галузі		Енерго- й ресурсовитратні галузі	
	обсяг фінансування, тис. грн.	частка фінансування галузей у загальній структурі витрат, %	обсяг фінансування, тис. грн.	частка фінансування галузей у загальній структурі витрат, %
2005	3023664	71,67	1195434	28,33
2006	2819932	73,98	991814	26,02
2007	2423723	71,46	973194	28,54
2008	2625871	71,33	1055428	28,67
2009	2961736	72,6	1119763	27,4
2010	2613682	72,97	965138	27,03

Примітка. * Обчислено, узагальнено та систематизовано за даними [6].

Таблиця 5. Обґрунтування обсягів і структури інвестування в основний капітал за галузями (у порівняльних цінах 2009 р.)*

Ретроспективний період, роки	Види економічної діяльності за групами ефективності			
	Наукоємні галузі		Енерго- й ресурсовитратні	
	обсяг інвестицій, млн грн.	частка інвестицій галузей у загальному обсязі, %	обсяг інвестицій, млн грн.	частка інвестицій галузей у загальному обсязі, %
1996	8250	27,34	21926	72,66
1997	7954	27,13	21365	72,87
1998	6463	27,97	16644	72,03
1999	7503	29,74	17723	70,26
2000	10174	33,07	20588	66,93
2001	11592	30,70	26165	69,30
2002	15298	37,70	25282	62,30
2003	19274	39,15	29955	60,85
2004	21323	36,52	37061	63,48
2005	22128	35,59	40040	64,41
2006	30108	41,50	42438	58,50
2007	37650	43,19	49532	56,81
2008	36897	42,22	50495	57,78
2009	1933	26,30	13595	73,70
2010	6895	29,60	18366	70,4

Примітка * Розроблено, узагальнено та систематизовано за даними [6—8].

Цопа Н.В. Теоретичне // Вісник Донбаської машинобудівної академії. — 2008. — № 2 (12). — С. 175—177.

3. Микитенко В.В. Дослідження складних систем та використання методів адаптивного управління для досягнення загальної рівноваги / Микитенко В.В., Барканов В.І. // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). — К.: НАУ, 2009. — С. 58—69.

4. Милованов В.П. Неравновесные социально-экономические системы: синергетика и самоорганизация: монография / Милованов В.П. — М.: Эдиториал УРСС, 2002. — 264 с.

5. Ляпунов А.М. Общая задача об устойчивости вижени: монография / Ляпунов А.М. — Москва: Гос. Изд-во технической и науч. литературы, 16-е тип. Союзполиграфпрома, 1950. — 472 с.

6. Статистичний збірник "Наукова та інноваційна діяльність в Україні за 2007 р." / Державний комітет статистики України / За заг. редакцією Н. С. Василенко. — К.: ДП "Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України", 2008. — 362 с.

7. Статистичний щорічник України 2007 рік / За ред. О.Г. Осауленка. — К.: Державний комітет статистики України; Консультант, 2008. — 572 с.

8. Статистичний щорічник України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: з сайту <http://www.ukrstat.gov.ua>

Стаття надійшла до редакції 03.04.2012 р.